

Amerikában Keats megítélése – talán mert nem voltak kanonizált hagyományok (Keats a klasszicista Pope elleni kitételeivel váltotta ki az angliai konzervatív kritikai körök ellenszenvét), és mert osztályos szempontok kevésbé befolyásolták az értékítéletet – mindig is kiegyensúlyozottabb és az első perctől pozitívabb volt. George Keats nyomán sok fontos levél került át Louisville-be, s 1883-ban amerikai kiadó jelentette meg az első, akkoriban

teljesnek tekintett levélgyűjteményt Harry Buxton Forman gondozásában, majd az ő fia, Maurice Buxton Forman az időközben előkerült levelekkel kiegészítve adta közre a mindenkori teljes anyagot 1931-ben, 1935-ben, 1947-ben, majd 1952-ben. S végül H. E. Rollins kritikai kiadása 1958-ban jelent meg egyszerre az Egyesült Államokban és Angliában.

Péter Ágnes

KEATS LEVELEIBŐL

Péter Ágnes fordítása

Benjamin Baileynek, 1817. október 8.

Kedves Benjamin barátom!

[...] Mít válaszolhatnék arra, hogy Te engem költőnek mondsz? Bennem az igazi költészetről oly fenséges képzet él, hogy a csúcstól, hová felkapaszkodni igyekszem, széldítő magasságban látom fejem fölött tornyosulni. Egyébként míg az *Endümiónt* be nem végzem, nincs is jogom eldönthetni – Az *Endümiónt* lesz a próbatétel, képzeletem próbája, s még inkább invencióm – ez igen ritka erényé – egyetlen soványka meséből 4000, költői szépséggel gazdag sort szándékszem írni – s ha elgondolom, micsoda feladatot tűztem magam elé, s hogy ha elvégzem, ha alig néhány lépéssel is, de közelebb jutok a Költészet Templomához – azt mondom magamban – Isten ne adja, hogy ilyen próbán átmennem ne kelljen! – Egyszer hallottam, amikor Hunt azt magyarázta, és fel is merülhet a kérdés, mi haszna hosszú verset írni. Amire én meg azt kérdezem – Vajon a poézis szerelmesei nem óhajtják-é, hogy lenne egy szép sétálókertjük, ahol kedvökre válogatva szabadon szakíthatnak a virágokból, s jártokban-keltőkben annyi tündökletes képre bukkanhatnak, hogy nagyját nyugodtan el is feledhetik, hisz új örömet lelnek majd bennök, ha másodszori olvasáskor ismét reájok akadnak: egész hétre való eledelt nyári kószalásaikhoz? – [...] S különben is a hosszú vers az Invenció próbája, mit én a költészet Sarkcsillagának tekintek, mint ahogy a Fantázia a vitorla, a Képelet pedig a kormányozó lapát...

Benjamin Baileynek, 1817. november 22.

Kedves Benjamin barátom!

[...] bárha tudhatnád mindazt, amit a szellemről s a szívről gondolok – bár gyanítom, legrejtettebb gondolataimba is belelátsz ez ügyben, másképp nem tartanál ennyi idő után is érdemesnek drága barátságodra. Azért hadd mondjak el röviden valamit, min sokat töprengtem mostanában, s mi nagyobb alázatra s engedékenységre készítet, mégpedig a következő felismerést – a szellem óriásai, mintha láthatatlan kémiai vegyületek volnának, átalakítják a semleges szellemű tömeget – de nekik maguknak nincs saját egyéniségük, nincs meghatározott karakterük. Azon férfiak legjobbjait, az élenjárókat azok közül, kik saját egyéniséggel bírnak, az erő embereinek nevezném.

[...] bárcsak éppoly bizonyos lehetnék felőle, hogy mind a baj, mi csak érhet bennünket, e mostani felindulásoddal együtt, jóra fordul, mint amilyen bizonyos a képzelet valósága felől vagyok. Semmi másban nem hiszek, csak a szív érzelmeinek szentségében és a képzelet igazában – minden, amit a képzelet szépségként megragad, igaz kell legyen, akár létezett annak előtte, akár nem – mert hitem szerint a Szerelem, mint minden szenvedélyünk, legfennköltebb alakjában képes formát adni az eszményi Szépségnek – egyszóval: kiolvashatod legfontosabb sejtelmeimet az első könyvemből és az utolsó levelemben küldött kis dalból¹ – mi a fantázia anyagában ábrázolja a lépéseket ezekben a kérdésekben – a képzeletet Ádám álmához lehet hasonlítani – mikor felébredt, megtalálta, mit álmában látott.² Annál is fanatikusabb vagyok e hittételben, mert én igazán meg nem foghatom, miképpen lehet bármiben is felismerni az igazat a lépésről lépésre tapogató értelem segítségével – de nyilván fel lehet – ugyan lehetséges-e, hogy akár a legnagyobb bölcsnek is ne kellett volna egy sor ellenvetést félresöpörnie az útjából, hogy célba jusson? – Akárhogy van is – nekem adassék életem érzetekben élnem inkább, mint gondolatokban! – Egy „ifjú látomása” ez, egy eljövendő valóság árnya – s ez a meglátás még inkább meggyőz igazamról, mert ahogy felbukkan, átvezet egy másik kedvelt sejtelmemhez, mely mostanság erősen fogva tart, vagyis hogy az itten és moston túl óriás gyönyörben lesz részünk, mert kifinomultabb formában, megismételve átélhetjük még egyszer mindazt, mit e földön boldogságnak nevezünk – E sors azonban csak azoknak adatik meg, kiknek öröme telik az érzetekben, s nem szomjaznak, mint Te, az igazságra – Ádám álma itt is megteszi s bizonyítja, a képzelet s annak égi mása ugyanaz, mint az emberélet s annak spirituális megismétlődése. De mint mondám – az egyszerű képzeletdús lélek újra és újra meglelheti jutalmát, amint finom váratlansággal a szellem mintegy ismétlődésképpen újra és újra felismeri a képzelet csöndes munkálkodását – hogy a fontosat a mindennapihoz mérjem – sose tapasztaltad, hogy amint egy kellemes hangon dúdolt régi melódia valami kellemes környezetben meglepett, újra átélted volna mindazt, mit akkor gondoltál vagy sejtettél volt, mikor a dalt először hallottad? – nem emlékszel, hogy ilyenkor annak a régi énekesnek az arcát még szebbnek láttad gondolatban, mint amilyen lehetett, a pillanat fenségének hatására azonban ez fel se is tűnt neked? – mert abban a percben a képzelet szárnyain suhantál a magasban – ilyen léssen a minden arcok arca – az a gyönyörű-gyöngéd arc, melyet majd egyszer megpillanthatsz – Micsoda idő lesz az! – folyton elkanyarodom a témától – de az olyan összetett elme, mint a tiéd, gondolom, nem így működik – az olyan elme, mely bár képzeletdús, de képzelgése gyümölcsét is féltőn számba veszi – aki félig él érzeteken, félig gondolatokon – kinek számára az évek szükség szerint elhózzák a filozófus bölcsességét³ – ilyennek gondolom

én a tiédet – s ezért örök boldogságod érdekében néked nemcsak a régi mennyei bort kell kortyolgatnod, mi mint legéteirbb földi merengéseink újraízlelése tűnik fel előtted, hanem gyarapodnod kell a tudásban is, s tudnod kell minden dolgokat – Örvendek, hogy jó úton haladsz húsvét⁴ irányában – gyorsan túl leszel kínos olvasmányaiddon és akkor! – a világ bár bajokkal teljes, nincs rá okom magamat különösképpen szerencsétlenségnek gondolni [...] – s nem hinném, hogy valaha is úgy fogok gyöttrődni, mint most Te – gondolom, Te valaha azt hitted, az élet célja a boldogság, mit valamely elrendelt órában megadatik elérnünk – lelkednek olyan a természete, hogy szükség szerint ért a csalatkozás – én viszont nem emlékszem, hogy valaha is számítottam volna rá, hogy boldog leszek – nem is keresem a boldogságot, hacsaknem a percnyi örömben – engem túl a pillanaton semmi nem riaszt. A lenyugvó nap mindig helyrebillent – vagy ha egy verébfi jön ablakom alá, létébe csal, s én vele csipegetek a fűvenyen. Amikor mások balszerencséséről hallok, mindig ez jut eszembe: „Nincs mit tenni – legalább most megismeri az örömet, mit lelki tartalékainak előhívása ad”, és nagyon kérek rá, kedves barátom, ha eztán bármikor is valami hidegséget észlelsz bennem, nehogy szívtelenségnek vedd azt, hanem csak elvontságnak – mert hidd meg, olykor egész héten át nem érzem semmi szenvedélynek, érzelemnek a hatását magamon – s néha oly sokáig eltart ez az állapot, hogy már-már kételkedni kezdek máskor való érzelmeim őszinteségében – meddő tragédiakönyveket vélek látni bennük – Tom öcsém állapota sokat javult – Devonshire-be készül – én majd követem – egyelőre Dorkingban vagyok, most érkeztem – oly igen óhajtván valamely szín- és légváltoztatást, valamint hogy megsarkantyúznám lovam, s bevégezném versem, melynek még 500 sor híja van...

Szerető barátod,
John Keats

1. Az ENDÜMIÓN I. könyve, illetve a II. könyv „Ó, Bánat, el mért kívántad...” kezdetű lírai betéje.
2. Utalás Milton ELVESZETT PARADICSOM-ára: VIII. 452–490.
3. „*Philosophic mind*”, idézet Wordsworth ÓDA A HALHATATLANSAGRÓL című verséből.
4. Célzás az elkövetkező vizsgákra.

J. H. Reynoldsnak, 1817. november 22.

Kedves John barátom!

Két dolog gyötör – az egyik Crips – a másik, hogy nem indulhatok Tommal Devonshire-be – azonban remélem, saját magam iránt való kötelességem egy-két hét alatt bevégezem, s aztán megfontolom, mit tehetek felebarátomért – erényes eljárás, nemde? [...] Egy ostoba kérdést akartam feltenni neked, amire sem Te, sem más nem tudna válaszolni, hacsak egy egész fóliót tele nem ír, vagy teljes pamfletet nem kanyarít belőle – Bár dönts el magad – Te miért nem tudsz, mint ahogy én tudok, felindulás nélkül fogadni mindent, mit a szív gyötrelmeinek mondhatunk? Engem csöppet sem lepnek meg soha – Mert egek! húzza be az ember lelkének finom csigaszarvait, hogy elviselhesse életét e világban – Élvezem ezt a vidéket – van itt domb is, völgy is, kis patak is – Ma este felszaladtam a Box Hillre a Hold után – láttad a Holdat? – aztán mikor lejöttem, pár sorral tovább jutottam. Mostantól valahányszor távol leszünk egymástól, és nem köt le valami hosszabb költemény – minden levelemben küldök egy kis verset

– most nem akarok egy parány részt kivenni, mert szeretném látni, mint fogod majd egyben élvezni az egészet. Három könyvet hoztam magammal, az egyik Shakespeare versei; még sose leltem ennyi szépséget a szonettekben – úgy érzem, tele vannak olyan gyönyörűségekkel, miket véletlenül – a hasonlat megragadásának lázában – mond ki – képes ezt ember elviselni? – hallga csak!

*S hogy ejti lombját a sok büszke fa,
Mely alatt nemrég tikkadt nyáj hűsölt,
S hogy hág kővék ravatalaira
A borzas-ősz szakállú nyári zöld⁵*

Mindent elmondott mindenről, vagyis nem hagyott nekünk semmit, amit érdemes lenne elmondani [...] a poézis szerelmesét a legorcátlanabb módokon tudja felizgatni, mikor ilyeneket mond:

*a valóság költői örület
És dagály lenne, ódon költemény⁶*

mi egyébiránt kapitális mottó lesz költeményemhez – nem gondolod? – meg olyanokat mond, hogy „ódon pennád rajzai” – meg „április első virága” – meg „a halál örök fagyosvár dühe”⁷ – Milyen fejedelmi szeszélyben fogant ötletek! Idemásolok mégis egy szakaszt, mert az összefüggések ennél nem játszanak szerepet, s ahogy elkészültem vele, igen óhajtottam, bárcsak leadnád voksod – pro vago contra –

*Aquarius! egek kristály fivére,
kinek Zeusz király, szárnyak helyébe,
két legyező-forma víz-sugarat
adott, minek fényével elmulat
szűz Artemisz:
olvassz fel a lég ragyogó fagyát,
víz-szárnyon át vállad ezüst havát
láttasd, legyen még ragyogóbb a fény
a Csillag-királynő nász-éjjelén
te friss! –⁸*

5. XII. szonett. Szabó Lőrinc fordítása.

6. XVII. szonett. Szabó Lőrinc fordítása.

7. XIX., XXI., XIII. szonett. Szabó Lőrinc fordítása.

8. ENDÜMIÓN, IV. 581–590. Somlyó György fordítása.

George és Tom Keatsnek, 1817. december 21., 27. (?)

Édes fivéreim!

[...] A minap színházban voltam, meg akartam nézni, hogy lép publikuma elé Kean⁹ először a betege óta a *III. Richárd*ban – hát, ha tudni akarjátok, fantasztikus volt – Később megnéztem *A gazdagságban* is, Reynolds ugyanis megkért, írnék bírálatot Luke-alakításáról – a cikk ma jelent meg a *Champion*ban, amit elküldök az *Examiner*rel

egyetemben [...] – tegnap és ma Dilke-vel töltöttem az estét, mégpedig nagyon kelle-
mesen – épp most jövök tőle, s hirtelen nagy kedvem van befejezni ez irományt, mit
reggel kezdtem, s mitől ő ragadott el. Péntek este találkoztam Wellsszel, másnap meg
elmentem megnézni a *Halál a sárga színű lovont* – a kép csudálatos, ha figyelembe
vesszük West¹⁰ korát; de semmi nincs rajta, mi intenzív azonosulásra készítené, nincs
egyetlen nő, akinek csókjáért el kellene pusztulni, egyetlen arc, mi élő valóságként
emelkedne ki a háttérből. A művészet nagysága intenzitásából fakad, minek hatására
minden elillan, ami kellemetlen, mert közvetlen közelébe visz a Szépnek és az Igaznak
– Vizsgáljátok meg a *Lear királyt*, látni fogjátok, ezt példázza az egész; ezen a képen
azonban úgy van jelen a rút, hogy nem nyílik meg az elmélkedés végtelen mélye, mely-
be mindazt, mi visszaszűzít, beletemetethné az ember – A kép nagyobb, mint a meg-
csúfolt Krisztus¹¹ – [...] Brownnal és Dilke-vel megnéztük a karácsonyi pantomimet,
aztán elkísérték, és gyalog mentünk hazáig. Útközben sok minden szóba jött, sok min-
denről vitatkoztunk, jobban mondva beszélgettünk Dilke-vel – csak úgy cikáztak ben-
nem a gondolatok, és hirtelen rájöttem, mi az az adottság, miből minden rendkívüli
teljesítmény fakad – különösen az irodalomban – s mi oly korlátlanul megvolt
Shakespeare-ben – arra a *negatív képességre* gondolok, minek következtében az ember
képes megmaradni bizonytalanságok közepette, titkok, kétségek közt, anélkül, hogy
irritálómód kapkodna a tények s a ráció után – Coleridge például képes lemondani
a valóság látszatának a titkok szentélyében felsejlő szikrányi, de fényes felcsillanásáról,
mert nem hajlandó beérni fél tudással. Ha ezt köteteken át fejtegetném, akkor sem
tudnék többet mondani, mint hogy az igazi költőben a Szépség minden más megfon-
tolást megelőz, jobban mondva megszüntet minden egyéb megfontolást.

Kijött Shelley verse, s mondják, nagy ellenérzést szült, mint a *Mab királynő* annak
idején. Szegény Shelley, szavamra megvannak az ő erényei! Írjatok mihamarább, hisz
leveletek oly igen várja a benneteket nagyon szerető fivéretek,

John

9. Edmund Kean a kor legnagyobb drámai színésze.

10. Benjamin West nyolcvanéves volt, mikor a képet festette.

11. Westnek egy másik képe.

J. H. Reynoldsnak, 1818. február 3.

Hampstead, kedd

Kedves John barátom!

Megkaptam a két kaska mogyorót: be jó volna, ha két pennyért minden ebéd utánra
lenne ilyen csemegém¹² – Ó, bárha légi malacok lehetnénk, kicsapva a bükkösökbe,
hol kedvünkre csemegéznénk a lélek makkos rengetegjén – mintha mókusok volnánk,
s mogyorót ropogatnánk, mert mi a mókus, ha nem légi malac, s mi a mogyoró, ha
nem az arkangyalok makkcsemegéje. Ami a feltörendő mogyorókat illeti, én csak any-
nyit mondhatok, ahol túlláradó bőséggel adódnak a tetszetős képek, a keresetlen egy-
szerűség a legjobb megoldás. Az első a jobb az első sora miatt: „a nyíl agancsos étket
nem talált” – meg mert a másodikban ott van (ez az egyetlen hely, egy-két szó egyéb-
ként, mit megbírálnék – főleg, mert magamnak is meg kellett tanulnom, hogy mint
lidércfénynek, kerüljem a csábítását) az „elomló ámulat” – Vigyáznunk kell, nehogy

e stílus kígyóvarázsa valaha is még egyszer rászedjen bármelyikőnket is – Lehet, hogy tanulmányoznunk kéne kortársainkat. Hogy Wordsworth és társai meg kéne kapják tőlünk jogos adójukat. De vajon néhány képzeletdús és bensőséges passzus kedvéért hagynunk kell-e, hogy egy egoista szeszélyeiben fogant bölcseletet ránk kényszerítsenek? – Mindenkinek megvannak a maga sejtelmei, de nem mindenki kotlik és páváskodik rajtuk, míg hamis érmét nem költ ki belőlük, hogy aztán becsapja vele magát – Sokan képesek eljutni a nem ismert tartomány¹³ határáig, de nincs akkora magabizodalomuk, hogy papírra vessék, amit a félhomályban látni véltek. Sancho is ki tud eszelni olyan utat, mely a menny felé vezet. Veled együtt gyűlölöm az olyan költészetet, mely szándékának kitapintható hálóját borítja ránk – s ha egyet nem értünk, mintha csípőre tett kézzel fenyegetőzne. Nagy és minden tárgyaktól ment legyen a költészet, úgy lépjen be a lélekbe, hogy nem önmagával, de tárgyával kelt döbbenetet vagy csudálkozást. – Milyen szépek a félrehúzódó virágok! Mennyit veszítenének szépségükből, ha előzönlének az utakat, s kiáltozni kezdenének: „csudálatok, ibolya vagyok, csüggjetez rajtam, kankalin vagyok!” Ebben különböznek a modern költők az Erzsébet-korbéliektől. A modernek mindegyike úgy országol parány birtokán, mint egy hannoveri választófejedelem, és naponta megszámlolja, tartományaiban hány szalmaszálát söpörtek le az útról, attól meg viszketegség fogja el, ha némely gazdasszony netán megpróbálná nem kisikálni néhanap a rézlábasát: a régiek óriás birodalmakat uraltak, a távoli tartományaikról csak hallomásból tudtak, el sem is igen látogattak oda – Nekem ebből nem kell – Elegem van Wordsworthból, s főleg Huntból – Mért állnánk be Manassé törzsébe, ha szabadon kóborolhatunk Ézsauval? mért botladoznánk tüskék közt, ha rózsákon is lépdelhetünk? Mért lennénk hasonlatosak a baglyokhoz, ha sasokként szárnyalhatunk? [...] Nem óhajtanám likicsinyleni Wordsworth jelentőségét vagy semmibe venni Hunt érdemeit, annyit akarok mondani csupán, senkinek nagysága és érdemei minket meg ne zavarjanak, hiszen van, akinél nagyság és érdem makulátlanul és minden erőszak nélkül megtalálható. Olvassuk mi csak a régi poétákat és Robin Hoodot. Leveled a szonettel nagyobb örömet szerzett, mint *Childe Harold* 4. könyve¹⁴ vagy bárkinek az élete és elmélkedései valaha is fognak. A mogyoróval teli kaskákért cserébe egy csokor barkát kötöttem néked, remélem, jól fessenek.

[Idemásolja *Robin Hood* és *Rímek a Sellő-kocsmáról* című verseit.]

12. Reynoldstól a kétpennys postával Keats aznap két szonettet kapott Robin Hoodról.

13. Hamlet híres monológjából.

14. BYRON CHILDE HAROLD ZARÁNDOKÚTJA című verses elbeszélésének 4. éneke 1818 áprilisában jelent meg.

J. H. Reynoldsnak, 1818. február 19.

Kedves John barátom!

A minap arra gondoltam, milyen lehetne az élet, ha az ember mindennap elolvasna egy oldalnyi tömény szépséggel gazdag verset vagy tisztára érlelt prózát – és akkor azzal elindulna kóborolni, elmerengne rajta, elelmélkedne róla, hazatérne tőle, jövendölne belőle, és álmodna felőle – míg csak meg nem unná – de mikor unná meg? – soha – Ha az ember gondolkodása beérett, bármely súlyos, átszellemült passzus ki-

indulópontja lehet a „harminckét palota” felé. Milyen boldog az ilyen „fogantató utazás”, micsoda gyönyörökkel édes e szorgos tunyaság! Szenderegi bár el a díványon, ne félj, nem szakad meg e röpködés, szunnyadj egyet a lóherén, s éteri ujjmutatásra lelsz álmodban – egy csöpp gyermek csacsogása szárnyakat ad, s az érett férfi szavaiból erőt nyersz, hogy fölemelkedj rajtok – egy dallamfoszlány „a szigetnek egy vadon szögébe”¹⁵ visz, s ha susognak a levelek, „övet kerítasz a föld körül”.¹⁶ És nehogy hálátlanságra magyarázd, ha így, csak ujjheggyel érintenénk a nemes könyveket, mert a tisztelet, mivel egyik ember a másiknak talán ha adózhatik, csekélység a jótéteményhez képest, mi a nagy művek merő létéből fakad, mellyel megidézük „a jó szellemét és szívverését, mely ott a lét minden formáiban”.¹⁷ Ne hívja senki a memóriát tudásnak – Sok ember van, ki eredetímód gondolkodik, bárha nem is tud róla – megtéveszti a megszokás – Én úgy vélem, szinte bárki képes, mint a pók, önnön belsőjéből légi citadellát szőni – alig néhány levél és ághegy kell a póknak, hogy megkezdje munkáját, s csudás körben járásával máris betölti a leget: az ember is meg kell elégedjen néhány sugallattal, hogy lelkének finom hálójából megszője égi kárpitját – jelekkel gazdagon lelki szemeknek, puhasággal lelki ujjbegyeinek, tágas terekkel, hol kószálhasson, tiszta pontossággal, hogy fényűző pompára leljen. A halandók szelleme oly különböző s oly különféle utakra vágyik, hogy először úgy vélné az ember, képtelenség feltételezni, kialakulhatna valami közös ízlés és elvokonság akár csak kettejük vagy hármójuk között is ez utazások során – holott épp megfordítva van az – a szellemek különböző irányba indulnának ugyan, de számtalan pontban kereszteznék egymás útját, majd az utazás végén összetalálkoznának, köszönhetnék egymást – Az agg és a gyermek beszédbe elegyedne egymással, majd az agg továbbindulna, a gyermek meg ott maradna tűnődéseibe merülten – Senki nem vitatná, nem állítaná, hanem csak felebarátja fülebe súgná gondolatait, s így, ha szelleme minden csírája égi talajból szívna magába a táplálékot, minden ember naggyá lehetne, s az emberiség rekettye- és túskebokorral benőtt parlag helyett, melyen csak szétszórtan nagy ritkán látni egy-egy tölgyet vagy fenyőt a távolban, erdei fák óriás köztársaságává változna. Régi hasonlat ösztönzésünkre a méhkaptár – én azonban úgy vélem, inkább virág legyünk, s ne méh – mert hamis hit az, mi úgy tartja, jobb adni, mint kapni – nem, nem, aki kapja s aki adja, egyformán nyer rajta – A virág, bizonyos vagyok felőle, méltó ajándékot kap a méhtől – mélyebb biborra gyúlnak levelei a következő tavaszon – s vajon ki mondja meg, melyiknek nagyobb a gyönyöre, a férfinak-é vagy a nőnek? Nemesebb Jupiterként egy helyben ülni, mint Mercurius gyanánt ide-oda röpködni – ne rohanjunk hát s gyűjtögessünk, mint a döngő méh, türelmetlenül zümmögve erre-arra, hogy az óhajtott tudásra ráleljünk: hanem tárjuk szét szirmainkat, mint a virág, tétlenül várva, bármit kapjunk is – bomladozva bimbózáva Apollón szeme sugarában, s fogadjunk szívesen minden sugallatot a nemes rovaroktól, kik látogatásukkal megtisztelnek – életnedv lesz jutalmunk, mely éhünket, és harmat, mely szomjunkat oltja majd – Mindezt a gondolatot a reggel szépsége sugallta, mely ma tunyaságomban meglepett – napok óta nem volt kezemben könyv – s a Reggel azt mondta, jól van ez – semmi más nem jutott el tudatomig, mint a Reggel, s a Rigó azt mondta, jól van ez – mintha így szólott volna –

Ó kinek arcát téli szél kicsípte,
 Ki láttál ködkampón hófelleget,
 S csillaghoz fagyni szenes csúcsu szilt,
 A tavasz néked végtelen szüret.
 Ó, akinek egy könyve van, a fény,
 Ki éjről éjre a legfőbb sötéttel
 Töltekezel, míg Phoebus rejtezik,
 Háromszoros hajnalod a tavasz.
 Ó, ne hajszold a tudományt – nekem sincs,
 De otthonos meleggel szól dalom.
 Ó, ne hajszold a tudományt – nekem sincs,
 De meghall az este. Haszontalanság
 Kínjám borongni nem haszontalan,
 S megbédred, aki álmodni látni vél.¹⁸

Na már most persze tudom, hogy mindez hiú okoskodás, bármily közeli rokona legyen is az igazságnak, s csak arra való, hogy tunyaságom mentsem – nem csapom be magam, s nem hiszem, hogy az ember olyan lehet, mint Jupiter, bőven elég neki, ha lóti-futi Mercurius vagy esetleg alázatos méhecske – Végtére is egyre megy, így van-e vagy úgy, fontos, hogy, remélem, sikerült néhány percnyi idő terhét levenni válladról.

Szerető barátod,
 John Keats

15. Shakespeare: A VIHAR, I. II. 223. Babits Mihály fordítása.

16. Shakespeare: SZENTIVÁNEJI ÁLOM, II. I. 175. Arany János fordítása.

17. Wordsworth: AZ ÖREG CUMBERLANDI KOLDUS, 77. Rakovszky Zsuzsa fordítása. Szó szerint: „egy lobbanása annak a léleknek, mely ott a lét minden formájában”.

18. Orbán Ottó fordítása.

John Taylornak, 1818. február 27.

Kedves John!

[...] Van néhány alapelvem a költészetre nézve, miket ha elmondok, látni fogja, mily nagyon távol vagyok tőle, hogy lényegük szerint megvalósítsam őket. 1. Úgy vélem, a költészet gyönyörűséges túláradásával kell meglepjen, s nem egyedülvalóságával – úgy kell hasson az olvasóra, mint saját legmélyebb gondolatainak megfogalmazása, majdnem mint az emlékezés – 2. nem elég, ha épp csak felvillan benne a Szépség, attól ha eláll is az olvasó lélegzete, kielégülést nem nyer: a képek oly természetesen emelkedjenek, haladjanak előre és nyugodjanak le, miként a Nap, úgy világoljanak az olvasó felett, és pompás, de józan fényben ereszkedjenek alá, a félhomály csudáját hagyván maguk után – de könnyebb megmondani, milyen legyen a vers, mint megcsinálni – és ez egy további axiómához vezet. Mégpedig ehhez: jobb, ha a vers meg sem születik, hacsak nem oly természetesen hajt ki, mint fán a levelek. [...]

Igaz és hálás barátja,
 John Keats

B. R. Haydonnak, 1818. április 8.

[...] Hidd el, barátom, képed egészen részemmé vált – Mindig is túl élénken élt bennem a tudata annak, micsoda labirintuson át vezet az út a csúcra a szépművészetben (amennyire a poézisből megítélhetem), semhogy azt higgyem, képes lehetek pontosan megérteni, miképp működik a ritmus egy képen. Én fel nem foghatom számtalan pillanatát az összerendeződésnek és szétválásnak, mely a tudat és ezernyi anyaga közt végbemegy, mielőtt felsejlene a Szépség remegő, csigaszarv-finomságú lenyomata – nem ismerem mély elragadtatásod milliomm öbleit – s nem is fogom megismerhetni soha – mégis remélem, bármit alkoss, mindig lesz szemem, hogy meglássam nagyságod...

J. H. Reynoldsnak, 1818. május 3.

[...] az emberéletet egy soktermes hajlékhoz hasonlítanám,¹⁹ melynek termei közül egyelőre csak kettőt tudok leírni, a többinek az ajtaja még zárva van előttem – Azt, hová először lépünk be, a Gyermekség vagy a Gondolatnélküliség Termének nevezném, ahol addig maradunk, amíg nem gondolkodunk – Jó darabig el is időzünk itt, s hiába áll tárva-nyitva a következő terem ajtaja, ahová fényes látnivalók vonzzák tekintetünk, semmi kedvünk továbbmenni, végtére azonban a gondolkodás elvének feltámadása észrevétlen rákényszerít, hogy általlépjük a küszöböt, mikor is alighogy beléptünk a második terembe, melyet a Szűz Gondolat Termének nevezhetünk, megértesz az ottani fény és levegő – csak gyönyörű csudákat látunk, s arra gondolunk, örökké itt maradunk ez örömök között: azonban az itteni lég hatására valami rendkívüli változáson megyünk keresztül, s a gyermek látásmódjából kialakul a felnőtt férfi szíve és természete – e terem atmoszférája meggyőzi az idegeket, hogy a világ csupa nyomorúság és szívfájdalom, merő kín, betegség és elnyomatás – miáltal a Szűz Gondolat Terme fokozatosan elsötétül, s a növekvő homályban erre is, arra is ajtók tárulnak föl – mögöttük vaksötét – sötét folyosók tátonganak mindenfelé – Nem látjuk a jó és rossz egyensúlyát. Beburkol a sötét – Te meg én épp az ajtók előtt állunk – képzeletünket lenyűgözi a „ránk nehezedő titok”. Idáig jutott volt el Wordsworth, amennyire felfoghatom, mikor *A tinterni apátság*ot írta, és nekem úgy tetszik, géniusza most éppen a sötét folyosók felderítésén munkálkodik. Ha megmaradunk és nem szűnünk meg gondolkodni, mi ketten is elindulhatunk a sötétségbe. Wordsworth óriás, s annyi-val nagyobb nálunk, hogy szelleme messzebbre lát a folyosók mélyébe, s fényt tud gyűjtani a sötétben – [...] Ma délután Tom megint köpött egy kis vért – ez kijózanít – de tudom, nem *minden* illúzió a világban – a Te életed Harmadik Terme szerencsés és édes lesz – a szerelem bora s a barátság kenyere vár ott reád – Ha találkozol George-dzsál, mondd meg neki, ha eddig nem kapott tőlem levelet, szinte biztosan várja ott-hon egy – Mondd meg Baileynek, remélem, mihamarább láthatom – Add át üdvözetemet mindenkinek. Itt már néhány napja *kipattantanak* a rügyek – Lemásoltam Iza-bellám első strófáit George-nak – hamarosan bevégzem, s az egészet leírom Neked.

Szerető barátod,
John Keats

19. Feltehetően utalás a JÁNOS EVANGÉLIUMA 14. 2-re.

Benjamin Baileynek, 1818. május 25.

[...] Van abban valami csöndes öröm, ha az ember barátai szeretetére bízhatja magát, ahogy az albatrosz alszik széttárt szárnyakon a légben. Én neked pincében hűlő borod leszek, s minél szerényebben vagy inkább lustábban bújok meg a hátsó fal valamely rekeszében, annál gazdagabb falernusi ízekkel örvendeztetem meg inyed, mikor kortyolsz belőlem...

Benjamin Baileynek, 1818. június 10.

Kedves Benjamin barátom!

Leveleid az oxfordi lapban egyszerre keltettek örömet és fájdalmat bennem, mint-hogy – függetlenül a dicséret hallatán érzett jogtalan és halandó örömtől – szerintem dicső dolog, ha valaki így tud lelkesedni, ugyanakkor a világ túl rosszindulatú ahhoz, hogy ne fölényes mosollyal tekintsen a legtiszteletreméltóbb egyszerűsége. Mert lel-kemre, édes barátom, nem való a Te egyszerűséged erre a világra – s e gondolatra undor fog el – Vajon mért van az, hogy – bár merőben ellentétes alapon – minkettőnk idegeit oly igen meggyötri ez a világ – Te egész életedben (legalábbis én úgy hiszem) bizalommal, én meg egész életemben gyanakvással tekintettem a világra – s bármek-kora csalódás ért is Téged, Te még mindig képes vagy igyekezni, hogy egyszerű sza-vakkal meggyőzd a világot – a világ másképpen ítél, s én ennek csak örülni tudok – ha rajtam múlna, el sem fogadnám a Petrarca-koszorút – a halálom napja okán s mert a nőkben munkál a rák – nem kéne ilyeneket írnom – csak felszakítom a sebeket. De túl fiatal vagyok s nem elég nagylelkű, hogy elfojtsam magam – meg talán meg is sér-tenélek vele. Nemrég még reméltem, alkalmam lesz némiképp felvidítani gyötört ke-délyed – olyan dolgokat felmutatni a világban, mik méltók arra, hogy az ember kedvét lelje bennük – ma már azonban amint magamra maradok, örömmel gondolok rá, hogy meghalunk – hogy talán megadatik dicsőségesen bevégezni az emberiség va-lamely nagy ügyének szolgálatában. Talán ha dolgaim nem úgy alakulnak, ahogy ala-kultak, soha nem írok le ilyesmit – De íteld meg magad a helyzetem – Két fivérem van, az egyiket „a farkastársadalom” Amerikába úzi, a másik, aki oly igen csüggött az életen, menthetetlen – Talán mert szüleinket korán elvesztettük, s egyéb azt megelőző balszerencsés események miatt fivéreimmel való kapcsolatom az évek során olyan meghitt lett, hogy „szeretetük csudálatra méltóbb az asszonyok szerelménél”²⁰ – Nem-egyszer komisz voltam velük, számtalanszor meggyötörtem őket – de oly mélyen él-nek bennem, hogy elhomályosítanak minden hatást, mit nő tehetne rám – van egy húgom is: nem mehetek sem Amerikába, sem a sírba utánuk – Az életet végig kell csinálni, s csak abban a reményben lelek némi vigaszt, talán sikerül egy-két verset ír-nom, mielőtt végére jutok – Hallom, mész Skóciába – ird meg, milyen – számomra igen távoli világ – talán Gleignek sikerül a közeledben kapni állomást. Én magam nem tudom, el tudok-e utazni: főképpen Tom öcsém miatt, bár magam is gyöngékedem egy kicsit – Ha nem megyek, hamarosan felkereslek – ha meg mégis, akkor majd ha visszajöttem – vagy jövő télen beszállásolom magam hozzád. Sógornőmet ismertem már, mielőtt sógornóm lett volna, s már akkor nagyon kedveltem. Most meg egyre jobban szeretem – nem találkoztam még nővel, aki ilyen önzetlen lett volna, szinte túlzásig az – nincs gyönyörűbb és megfoghatatlanabb a világon, mint egy önzetlen

leány hiánytalan boldogsága – ezernyi körülmény teszi ezt – szavamra mondom, megfoghatatlan. A nőkből bizonyára hiányzik a képzelőerő, amiért is hálát adhatnak Istennek, mi meg azért, mert egy kifinomult lény lehet boldog anélkül, hogy bűntudata támadna. Nem értem, s nincs érv, mi megnyugtasson – Ezen még gondolkozni kell. Nem otthonról írok, így nem tudom átfutni leveled, hogy válaszolnék kérdéseidre – csak annyit akarok mondani, mélyen megrendített az a szakasz Danténál – Ha viszek magammal bármi olvasnivalót, Carey²¹ kis köteteit teszem a hátizsákba, mert jól megérnek majd valamelyik csücsökben. Szavamra Reynolds kezd megizmosodni – betegsége javára volt – mint általában, ki súlyos betegségből gyógyul, fokozott étvágygal nézi a világot. Rice-ről is kedvező híreket kaptam – Ami az itteni irodalmi híreket illeti – az *Edinburgh Magazine* egyik újabb Hunt-ellenes kirohanásában engem is emlegetnek mint a „szeretetre méltó Mister Keats”-et, a *Quarterley* kritikásai pedig valóságos babérkoszorút aggattak rám, ugyanis belefojtottak a „Lombokba”.²² Várom az alkalmat, hogy „Bazsalikom cserepemet” felolvashassam – ha átvonulsz Skóciába, hát majd ott a jövő télen hóesés kíséretében. Öcsém szíves üdvözlését küldi.

Szerető barátod,
John Keats –

20. 2 SÁMUEL 1. 26.

21. Fordításában 1814-ben jelentette meg Taylor & Hessey (Keats kiadója) az ISTENI SZÍNJÁTÉK-ot.

22. Célzás Hunt FOLIAGE című versére, melyre utal a *Quarterley*-ben megjelent kritika.

Richard Woodhouse-nak, 1818. október 27.

Kedves Richard barátom!

Nagy meglepődés fogott el leveled olvastán; baráti hangja még jobban esett, mint az, hogy a „genus irritabilis” közismert nyálánkságával csillapította éhemet. A legjobb válasz kérdésedre talán az lesz, ha – hogy irodai stílusban fogalmazzak – észrevételeket fűzök két alapvető problémához, s így majd, azt hiszem, nyílegyenesen eljutunk minden pro és contra érv leglényegéhez a géniusz, a vélemények, a becsvágy és a nagyság stb. ügyében. 1. Ami a költő karakterét illeti (a költőknek arra a fajtájára gondolok, amilyen én is vagyok, ha egyáltalán költőnek hihetem magam, s melyet meg kell különböztetni a Wordsworth-féle jelenségtől, vagyis a fenségesnek a költő önnön lényéből fakadó típusától, amely per se jelenség s külön kategória), arról annyit, hogy nincs neki – nincs sajátos lényege – a költő minden és semmi – Nincs karaktere – éppúgy élvez a fényt, mint az árnyékot – lényege az intenzitás, bármit szemléljen is, rútat vagy gyönyörűt, magasröptűt vagy alantast, gazdagot vagy szegényt, közönségest vagy emelkedettet – Szintoly gyönyörűséggel teremt Jagót, mint Imogent. Mitől az erényes bölcs visszaköhl, abban a kaméleonköltő igaz örömet talál. És nem árt vele, hogy éppoly szenvedéllyel vonzódik a dolgok sötét oldalához, mint ahogy a fényt szomjúhozza, hisz fény és sötét egyaránt elmékedésbe torkollik. A Költő minden dolgok között a legkevésbé költői teremtmény, mert nincs identitása: szünet nélkül átalakul, feloszlik valami másban. A Nap, a Hold és a Tenger, a Férfi és a Nő impulzív lény, ezért költői, változatlan attribútuma van – a költőnek nincs, nincs identitása – biztos vagyok benne,

a költő a legköltőietlenebb Isten minden teremtménye közül [...] Egy-egy vendégség után, hacsak nem saját képzeletem árnyaival voltam egész idő alatt elfoglalva, nem én vagyok, aki hazamegy: olyan mély benyomással van rám a társaság minden tagjának karaktere, hogy hatásukra megsemmisülök – s nemcsak felnőttek közt – ugyanígy lenne egy gyerekszobában is. [...]

Másodszor becsvágyamról szólnék, arról, milyen életre szándékszom vállalkozni – eltökélt szándékom, hogy a világ javára legyek: ha életben maradok, majd az érettebb évek dolga lesz az – addig pedig megpróbálok olyan magas csúcsra feljutni a Költészetben, amilyenre az idegeim engedik – a majdani versekről bennem élő halvány sejtélem arcomba kergeti a vért – Csak attól félek, el ne vesztsem érdeklődésem az emberi dolgok iránt – remélem, attól, hogy magányomban még a legnagyobb szerűbbek tapsa is teljesen hidegen hagy, nem fogom elveszíteni szemem élességét, ha ugyan egyáltalán megadatik, hogy lássak. Nem valószínű. Én mindenestre meg vagyok győződve róla, hogy csakis a Szépség felé hajtó vágy és szenvedély kell vezéreljen írás közben, még ha minden reggel elégetem is egész éjszakai fáradságom eredményét, vagy ha nem remélhetem is, hogy lesz, aki elolvassa, amit írtam. De talán most sem a magam nevében beszélek, lehet, hogy valaki más lelkében élek épp, s ő szól a számból. A következő mondatban azonban biztosan én szólok hozzád. Értem való aggódásodat, rólam való jó véleményedet és barátságodat igen mélyen átérzem, s vagyok

legőszintébb barátod,
John Keats

George és Georgiana Keatsnek, 1818. október 14–31.

[...] Remélem – boldogságtok és sürgetéstelek dacára –, én sose fogok megnősülni. Még ha a legszebb asszony várna is, mikor egy-egy utamról vagy sétámról hazatérek, még ha selyemből volna is szőnyegünk és reggeli felhőkől a függönyünk, még ha székünk és pamlagunk hattyúfűökák pelyhével volna is kitömve, eledelünk pedig manna volna, italunk bordóibb a bordói bornál, és ablakunk egyenest a Winandermere-re nyílna, akkor se érezném, vagyis boldogságom akkor se lenne olyan teljes, amilyen fenséges most a magányom. A fenti örömeik helyett fenséges csönd fogad, ha hazatérek – A szelek üvöltésében ráismerek asszonyomra, az ablakom mögötti csillagokban gyermekeimre. A minden dolgokban jelenvaló Szépség hatalmas és elvont képzete, mi bennem él, elhalványítja a megosztott és elaprózott házi boldogság fényét – egy nyájas asszony s az édes gyermekek részei csupán e Szépségnek, nekem meg milliónyi kell ezekből a részecskékből, hogy kiteljen szívem kedve. Ahogy képzeletem gazdagodik, napról napra egyre inkább úgy érzem, én nemcsak ebben az egy világban élek, de ezer másban is – Alig egy percre maradok egyedül, s eposzi árnyat vető alakok sereglenek körém, kik mint testőrök a királyt, úgy szolgálják szellemem – és akkor megjelenik „dicső vendégem, a leples, pálcás Tragédia”²³ – kedvem szerint vagy Akhilleusz oldalán vagyok, amint háromszor zendül szava szörnyet a sáncnál,²⁴ vagy Theokritoszsal időzöm Szicília völgyeiben. Vagy pedig egész lényemmel belevetem magam Troilusba, s vele ismétlem a sorokat „csak bolygok ajtajánál, mint idegen lélek a styxi parton”²⁵ – pazar gyönyörrel oszлом szét a légben, és örülök, hogy egyedül lehetek. [...] Higgyétek meg, nincs ebben semmi világfájdalmas póz. Egyetlen dolog tudja csak

az elmúló percen túl megkeseríteni szívem: ha kétség fog el költői tehetségemet illetően – Ez ritkán fordul elő, s türelmetlenül várom a közeli időt, amikor a kétségek teljesen megszűnnek. Olyan boldog vagyok, amilyen boldog ember csak lehet – azaz olyan boldog lennék egy szál magam, ha azt hihetném, Tom egészséges, rólatok meg tudhatnám, örömben telnek napjaitok. – Akkor aztán igazán irigylésre méltó ember lennék – hiánytalanul boldog a Szépség felé hajtó szenvedélyemmel, mely rokona minden szellemi becsvágyamnak, sőt egy vele...

23. Milton: IL PENSEROSO. Tóth Árpád fordítása.

24. ILIÁSZ, XVIII. 228. Devecseri Gábor fordítása.

25. Shakespeare: TROILUS ÉS CRESSIDA, III. II. 5–6. Szabó Lőrinc fordítása.

Fanny Keatsnek, 1819. március 13.

Wentworth Place, márc. 13.

Édes Fannym!

Az elmúlt napokban írtam George-nak – nemcsak úgy kutyafuttában szoktam neki írni, hanem napokon át hozzáteszegetek a levélhez. Úgy volt – azt hiszem, említettem is –, hogy néhány fiatalember áthajózik az ültetvényre: hát meggondolták magukat, s milyen csalódás nekem, hogy nem küldhetem el velük a levelet! – Pár napja táncmulatságban voltam, egy év alatt ez volt az egyetlen, mire elmentem, s a következő év során sem óhajtok még egyszer ilyesmiben részt venni – sógorunk unokahúga tartotta – születésnapja alkalmából, én csakis Mrs. Wylie²⁶ kedvéért mentem el – naponta remélem, hogy megjön a levél George-tól. Biztos vagyok benne, nem kell aggódnunk a késedelem miatt: másokról is tudok, akik jó ideje nem kaptak postát odaátról – Ahogy a pecsétet nézem a leveleden, nem tudom eldönteni, Tassitól van-e a pecsétnyomó – Úgy nézem, gipsz – Pár napja a Leicester tér közelében jártam, és arra gondoltam, veszek neked egyet, de aztán eszembe jutott, hátha már van, s nem akartam ugyanazt megvenni még egyszer – Szóval írd meg, van-e már, vagy hogy szeretnél-e – s hogy inkább felíratosat vegyek, mint amilyenvel ez a levél lesz lezárva, vagy valami híres ember feje legyen rajta, Shakespeare vagy Milton stb. – vagy valami képzeletbeli figura a szépművészetekből, mint a Fama vagy Adonisz stb. – tudod, valaki az angol szótár végén levő előkelőségek közül. Azt is írd meg, nincs-e szükséged könyvre vagy ceruzára vagy rajzlapra – vagy bármire, csak élőlény ne legyen – Megjegyzem, akkor se tudnék túl szigorú lenni, mert emlékszem rá, mennyire elfogult voltam valaha magam is a sármányok, cinkék, csellék, egerek, dorombok, kis pontyok, lazacfik és a bokrok és patakok minden lakói irányában; de hidd el, azoknak jobb a fákon és a vizekben – bár meg kell vallanom, még most sem tudnék ellenállni egy szép öblös aranyhalas tálnak – akkorának, miben elfér vagy tíz vödör víz, amit egy hűvös csövön át táplálnék egy másik csőből a padozat alól – s hogy a víz állandóan cserélődne, tisztán csillogna ezüstjük, bíboruk – s akkor egy szép festett ablak elé állítanám az egészet, s körülkeríteném árnyat adó mirtuszokkal és kaméliákkal. Az ablak a Genfi-tóra nézne – s én örökké ott ülnék és olvasnék, mint valakinek a képe, aki egyre ül és olvas...

26. George Keats anyósa.

Naplólevél George és Georgiana Keatsnek, 1819. február 19.–május 3.

[...]

Péntek, 19. [...] Ma reggel erőt vett rajtam a tunyaság és az egykedvűség: Thomsonra vágyom, *A tunyaság várán*ak néhány stanzájára – tizenegyig szunyókáltam, s ettől szenvedélyeim elcsendesültek, testem minden ízén pedig kellemesen tompa zsibbadtság ömlik el alig három fokkal innét az ájulaton – ha gyöngyök fodroznák ínyemet, s liliom volna lehetem, éber bűvöletnek mondanám, de így merő lustaság ez az állapot. Ebben az ernyedtt hangulatban az ember agyának minden idege éppúgy ellazul, mint testének minden kis ina, s hiába int a Gyönyör, eszembe sincs utánaeredni, és nem riaszt a Bú se, hiába ásit felém. Sorban vonul el szemem előtt a Poézis, a Becsvágy, a Szerelem, de orcájuk mozdulatlan: mintha görög vázán volnának három alak – egy férfi és két nő – kiket csak én ismerek fel álcájuk mögött. Ritka boldog állapot ez, egyike a kevés pillanatnak, mikor a test ereje lenyűgözi a szellemet, mi könnyebbséget ad. Most vettem kézhez pár sort Haslamtól, azt írja, apja már egy ideje eszméletlenül fekszik, s minden percben várható halála – édesanyja, mint mondja, nagy lelkierővel viseli az iszonyatot – holnap bemegyek hozzá a városba. Ilyen a világ – azt ne hidd, az idő soká eltűri, hogy átadd magad az örömöknek – a körülmények, mint a felhők, szüntelen és észrevétlen gyűlnek fejed fölött, hogy nyakad közé zuhanjanak – Miközben kacagunk, az események óriási veteményesébe egyre hullnak a nyomorúság magvai – miközben kacagunk, kipattannak, szárba szöknek, s lám, már nyújtják is feléd méreggyümölcsüket – A barátainkat ért csapásokról im könnyedén tudunk filozofálgatni – a saját veszteségeinkről nincs szavunk, túl közletről érintenek. Nagyon kevesen jutottak el valaha is odáig, hogy a világot teljesen önzetlenül lettek volna képesek szemlélni, s nagyon kevesen cselekedtek kizárólag felebarátaik üdvére – Az emberiségnek szinte minden jótévjéről kiderül, hogy nagyságát valami önös érdek szennyezi be, hogy szemérmetlenül vágyott magát megmutathatni – ócska színpadi hatás vágya nyűgözte le képzeletét – Ha meggondolom, hogy hat rám Haslam csapásának híre, magamról is megmondhatom, távolról sem vagyok képes érdek nélkül, velem való kapcsolatától függetlenül gondolni reá – Holott az önzetlen szemlélet erényét a tökéletességig lehetne vinni, hisz semmiképpen nem volna a társadalom romlására – a természetben azonban bajos volna elképzelni – a héja elveszteni a vörösbegyreggelijét, a vörösbegy a kukacot s az oroszlán éppúgy éhkoppon maradna, mint a fecske – Az emberek nagy része szintoly ösztönösen, ugyanúgy céljára szegzett szemmel járja útját, mint a héja – a héja nem lehet meg egyedül, nem lehet meg egyedül az ember sem – figyelj meg, mindkettő egyformán kell társat szerezzen magának – s egyformán kell táplálékot is szerezniök – a nemes vad, az ember pipára gyűjt, ha szórakozni vágy – a héja meg széttárt szárnyal egyensúlyoz a felhők közt – ennyi a különbség, egyik ebben, másik abban leli kedvét – Ládd, ez az élet legfőbb mulatsága – mármint az elmélkedő kedély számára – ahogy járom a mezőt, látom, itt egy egér, amott egy menyét pislog ki a hervadt fű közül – valami cél űzi a jámbort – ott csillog a szemében – ahogy a városban járom az utakat a házak közt, látom, amint elsiet mellettem egy-egy ember – ugyan hová? – valami cél űzi a jámbort, ott csillog a szemében. De tudod, mit mond Wordsworth – „mindnyájunknak emberi szívünk van”²⁷ – valami villamos áramlást kering az emberiségben, mely megtisztítja természetünk – s aztán alkalmanként nagy hősiség terem egy-egy emberállatban – csak azt panaszolhatjuk fel, hogy ez olyan csudaszamba megy, mint gyöngyöt lelni a szemétdombon – En hiszem, hogy bár sose

hallottunk felőlük, ezrek és ezrek éltek le éltük teljesen önzetlen szívvel: most csak kettő jut eszembe: Szókratész és Jézus – életük a bizonyosság rá – épp minap említette Taylor Szókratészról, de Jézusra is mondhatta volna – olyan óriás szellem volt, hogy bár semmit nem írt le az utókornak, ismerjük gondolkodását, szavait s teljes nagyságát abból, ahogy mások írtak róla – Milyen kár, hogy Jézus történetét a vallás meghamisításában érdekelt ájtatoskodók írták meg. Mégis – túl minden fondorlaton – látom ragyogását. – Egyébiránt most is ugyanazt az ösztönös útját követem az elmélkedésnek, mint a leggyaralóbb emberi teremtmény, akit csak el tudok képzelni – meglehet, fiatal vagyok – meggondolás nélkül írok – összevissza kapkodok a nagy sötétség közepette a fényrészcskék után – anélkül, hogy felérném ésszel, mi következik abból, mit vélni gondolok, bőszen állítani merek. De nem lehet-e, hogy véten vagyok mind-ebben? Mit gondoltok, nem elképzelhető, hogy valamely fensőbb lények nagy gyönyörűséggel figyelik, amint gondolataim mozgás közben ösztönösen ugyan, de keccesen öltik magukra véletlen sugallta formáikat? – miképp engem is elgyönyörködtet a menyét éber moccanatlansága vagy ahogy az őz ijedtében hirtelen megmered? Ocsmány dolog ugyan egy utcai verekedés, mégis lenyűgöz az erő, mi megnyilvánul benne: a legalja emberben is van valami verekedés közben, mi fogva tartja a képzeletet. Egy fensőbb lény talán éppígy tekint elmélkedéseinkre, jóllehet a balga gondolat tévútra fut, mégis van tán benne valami, amiben ő a nagy távolból gyönyörűségét leli – Ez a költészet lényege, s ha így van, a költészet nem állja ki a versenyt a bölcsellettel. Épp azért, mert a sas sem állja ki a versenyt az igazsággal.

[...] az ember „szegény meztelen villás állat”,²⁸ aki éppoly próbáknak van alávetve, mint az erdők vadjai, akár így, akár úgy, de kínra és szorongatásra van elrendelve. Ha fokoként sikerül testét valamelyest nagyobb kényelemben és biztonságban tudnia – minden lépésnél, minden parányi előrehaladás után új kalamitások egész sora vár rá – halandó, de ott tornyosul feje fölött a menny minden csillagával. A legérdekesebb kérdés, mivel szembenézhetünk: vajon meddig terjed a boldogság, mit egy nagy ritkán fellépő Szókratész kitaró munkálkodása ad az embernek – El tudom képzelni, hogy ez a boldogság akár csordultáig megadassék – de akkor is mire jut az ember? – halálra – s egy ilyen boldog életben ki volna képes elviselni a halált? Az élet terhe, mely most megoszlik az egymás után sorjázó évek vállán, egyszerre lepné meg az utolsó órán, s a távozó, ahelyett, hogy köszöntené a véget, úgy menne el, ahogy Éva hagyta maga mögött a Paradicsomot – Én azonban őszintén szólva nem is hiszek benne, hogy így tökéletesíthető volna az emberi állapot – nem tűri azt el a világ természete – az ember meg olyan, mint a világ, amiben él – Majd ha a pataokban a hal bölcselkedéssel fel bírja olvasztani a tél páncélját, akkor örökön ficáncolhat a nyár langymeleg örömeiben. Vagy vedd a sarkokat, Afrika homokját, a szélviharokat és vulkánokat – Tedd, hogy ne legyenek, akkor majd elhiszem, a világ eljuthat a tökéletes boldogság állapotába – az ember is csak addig tudhat eljutni, mint a lélektelen természet, és nem tovább – Képzeld el például egy rózsát, mely észlelettel bír – egy szép reggel kibontja szirmait, s örvendez létén – de jön egy fagyos fuvallat vagy a rekkenő nyár heve – és nem menekülhet, nem tudhatja gyötrelmeit megszüntetni – éppúgy hozzátartoznak azok a világhoz, mint a rózsá maga: az ember se lehet boldog a mindenség ellenében, a világ természete felemészti lelkét – A félrevezetteknek és vakhitűeknek szokása a világot más néven „siralom völgyének” nevezni, ahonnan az ember – az Isten kifürkészhetlen beavatkozása folytán működő megváltó kegyelem által – a mennybe kerül – Mily földhöz tapadt, balgatag hiedelem! Könnyebb belátni, mi dolga a világnak velünk, ha inkább mint „lélekeremtő völgyet” gondoljátok el (most a legmagasztosabb elképze-

lélek szerint fogalmazok az emberi természetről, s abból indulok ki, hogy halhatatlan, így lehet csak belátni, ami nemrég eszembe jutott róla). Lélekteremtőnek mondom, s a lélek nem azonos az intelligenciával. Milliókban megvan az intelligencia, az istenség szikrája, csakhogy nem lesz belőle lélek mindaddig, míg el nem nyeri sajátos karakterét, míg nem lesz sajátos, maga szerint való arculata. Az intelligencia az érzékelés atomja, megismerni, látni képes, és tiszta, egyszóval isteni természetű. Hogyan fejlődik ki ezek után a lélek? Honnan nyerik karakterük ezek a szikrák, melyek osztoznak az isteni esszenciában? Hogyan nyerik el azt a boldogságot, mely az egyéni lét üdve lézen? Hogyan másképpen, mint egy olyan világon általmenvén, mint a miénk. Érdekes ezt még jobban meggondolnom, mert hitem szerint az üdvösségnek vagy inkább a szellem teremtésének egy teljesebb rendszere sejlik fel itt, mint a keresztény vallásban. A szellem teremtése során három hatalmas erő hat egymásra éveken keresztül: az intelligencia, a szív (mely nem ugyanaz, mint az intelligencia vagy szellem) és a világ, vagyis az elemi tér, amely alkalmas arra, hogy benne a szellem és a szív kifejtsek egymásra hatásukat, miáltal kialakuljon a lélek vagy a sajátos arculat hordozására rendelt intelligencia. Nehéz ezt megfogalmazni, mert még csak homályosan értem – de látom már a körvonalakat – hogy jobban értsétek, hadd mondjam el még egyszer egészen egyszerűen, mire jutottam: a világot iskolának mondanám, hol a gyermek megtanul olvasni, a szív meg legyen az iskoláskönyv – nos, a lélek az a gyermek, ki elsajátította az olvasás tudományát, mihez az iskola s a könyv egyként kellett neki – Mert nem látjátok-e, mily nagy szükség van a fájdalmakra és kínokra a világban, hogy az intelligencia megérjék s lélekké legyen? Mily nagy szükség van erre a világra, ahol a szív ezernyi módon kell érezzen és szenvedjen? Nemcsak iskoláskönyv a szív – a szív a szellem bibliája, a szellem tapasztalása, az emléző, melyből a szellem vagy az intelligencia föltápláló tejét szívja magába. Amennyire más és más minden ember életútja, annyira más és más lelkének arculatja: Isten saját isteni lénye szikráiból így teremt egyéniséget, lelket, mással össze nem téveszthető lelket – Úgy vélem, valami olyan üdvösség tan körvonalazódik bizonytalanul előttem, mi ellen nem ágálhat az ész, s mely nem ellenkezik emberi természetünkkel – Biztosan érzem, sok olyan kérdésre van benne felelet, mire a keresztények hiába próbáltak megnyugtató választ találni – Egy máris eszembe jut – a gyermekek üdvözülése – véljük a szikra vagy intelligencia anélkül tér vissza Istenhez, hogy kialakult volna egyéni arculatja – minthogy nem volt elégséges ideje, hogy kialakítsa és átformálja a tudás, mely a szívből, a szenvedélyek tárházából fakad...

27. Wordsworth: A VÉN CUMBERLANDI KOLDUS. Rakovszky Zsuzsa fordítása.

28. Shakespeare: LEAR KIRÁLY, III. IV. 111. Vörösmarty Mihály fordítása.

Fanny Brawne-nak, 1819. július 25.

Vasárnap este

Édes leánykám!

Remélem, nem nehezteltél rám túlságosan, hogy elmaradt szombaton a levél; négyen kártyáztunk a csöpp szobánkban késő estig, majd másnap délig, s nem volt egy nyugodt pillanatom, hogy írjak. Most, hogy Rice és Martin elment, végre szabad vagyok. Nagy aggodalmamra Brown megerősítette, amit írsz, hogy beteg vagy. El nem képzelheted, milyen fájón vágyom veled lenni: kész volnék meghalni egyetlen óráért – mert mit nyújt a világ? Nem tudhatod elképzelni, hidd el, mert nem lehet, hogy olyan szemmel nézz rám, mint én Terád. Bocsáss meg, ha kissé kusza vagyok, de egész nap

egy elvont költeményen dolgoztam, és mélységes szerelemmel szeretlek – két dolog, mi mindent kimagyaráz. Mért mondod, hogy oly soká tartott, míg megadtam magam? – az első héten, hogy megismertelek, hűbéres szolgálóvá szegődtem; csakhogy elégettem a levelet, mert másnap, mikor találkoztunk, úgy éreztem, tudtomra akartad adni, hogy nem kedvelsz. Ha valaha első látásra azt éreznéd egy férfi iránt, amit én teirántad, el volnék veszve. De nem gyötörnék, magamat gyűlölném, hogy ilyesmi megeshetett – s elpusztulnék, ha úgy látnám, kegyeltesd nem oly csudálatos férfiban, mint Te nőben. Talán túlságig heves vagyok, úgy hát képzeld magad elé, hogy térden állok, különösen, ha megemlítem azt a mondatot leveledben, amely megsebzett; mikor Severnről írsz, azt mondod, „elég legyen, ha megmondom, sokkal jobban csudálatlak, mint barátodat”. Édes szerelmem, soha én azt el nem hiszem, hogy bármi csudálnivaló volna bennem, főleg nem ránézetre – nincs mit csudálni rajtam, igazán nem vagyok csudálnivaló. Te ellenben az vagy, szeretlek; nem adhatok mást, mint szépséged ájult csudálatát. Férfiak közt én olyan vagyok, mint nők közt a pisze orrú barna lányok, kiknek összeér a szemöldökük – meg se is látom őket – hacsak olyan nem akad köztük, kiben úgy lángol a szív, mint bennem. Akaratom ellenére kisajátítod az életem – és csakis a lényeddel, úgy, ahogy van: mert amit mások családi boldogságnak mondanak, arra én egyáltalán nem vágyok; beleremegek, ha a mindenféle házi gondokra gondolok – a Te kedvedért azonban elviselném azokat is, ellenben ha boldogabbá tenné, meghalnék akár, mintsem magamra vegyem őket. Két gyönyörűségem van, min séta közben elmerengjek – édes lényed és halálom órája. Ő bárcsak mindkettőt egyazon percben ölelhetném magamhoz. Gyűlölöm a világot: túlságosan megtépázza konok akaratom szárnyait, s vennék bár édes mérget ajkaidról, hogy elbocsásson innen. Senki máséról nem fogadnám el. Meg is döbbsent, mennyire nem érdekelnek semmi bajok rajtad kívül – mert emlékszem azokra az időkre, mikor egy szalag libbenése is izgalmat keltett. Milyen puha szókat találhatnék hozzád ezek után – nem olvasom el, mit írtam, s csak utószóban válaszolok mind a kérdésekre, miket a leveledben feltettél – mert ezer gondolat szór szertesztét. Ma éjjel Venusnak képzellek, s imádkozom, mint egy pogány, imádkozva imádkozom csillagodhoz.

Örökre a tiéd, fényes csillag,

John Keats

Fanny Brawne-nak, 1820. február (?)

Édes Fannym!

Magyarázd meg Anyádnak, semmiképpen nem ártasz vele, ha esténként írsz néhány sort. Nem tudom, miért, tegnap esti leveled nem éreztem oly pazarnak, mint a korábbiakat. Úgy vágyom rá, hogy újra *szerelmednek* szólíts. Vigasztal némileg, ha boldognak és jókedvűnek látlak – de azért, kérlek, hitesd el velem, félig sem vagy oly boldog, mint lennél felgyógyulásom hírére. Ideges vagyok, beismerem, s könnyen meglehet, betegebbsnek képelem magam, mint amilyen vagyok; de Te csak kényeztess, ronts el mint gyermeket gyöngédséggel, melyet néhány leveledben éreznem engedté. Legédesebb szerelmem, ha visszanézek mind a gyötörelemre, a fájdalomra, melyet érted szenvedtem, mióta elmentem az Isle of Wightra; a néhány napos mámorra, majd a rá következő nyomorúságra, ámultan merengek el a Szépség felől, mely ily régóta bűvöletében tart. Mikor e cédulát átküldöm, az elülső szalonban leszek, s

lesem, amint pár percre megjelenysz a kertben, hogy láthassalak. Milyen falat emelt közénk a betegség! De ha egészséges lennék is – Rá kell magam kényszerítenem, hogy oly filozofikusan lássam a dolgokat, ahogy tudom. Mostanában, hogy annyi alkalmam volt éberem s szorongató nyugtalanságban tölteni az éjszakát, sok más gondolat is meggyötört. „Ha most meghalok – mondtam magamban egyik éjjel –, nem hagyok semmi maradandó művet magam után – semmit, hogy barátaim büszkék lehessenek, ha megemlékeznek rólam – de szerettem a mindenekben eleven Szépség elvét, s lett volna csak rá időm, emlékezetessé tettem volna nevem.” Halványan kísértett ez a gondolat akkor is már, mikor még egészséges voltam, és minden szívverésem utánad kiáltott – De most osztozol lelkemben (be *merhetem* vallani?) a „dicsvágygal, a nemes lelkek egyetlen gyarlóságával”.²⁹

Isten áldjon, Szerelmem,

J. Keats

29. Milton LYCIDAS-át idézi pontatlanul.

Percy Bysshe Shelleynek, 1820. augusztus 16.

Hampstead, aug. 16.

Kedves Shelley barátom!

Nagyon jólesik, hogy valaki, aki mint Ön, szinte túlságosan is el van foglalva saját gondolataival, olyan hangon ír nekem, ahogy Ön ír levelében, mely itt fekszik előttem. Amennyiben végtére is mégsem fogadom el a meghívását, az csakis olyan körülménynek tudható be, mely túl közélről érint ahhoz, hogy jóslásokba bocsátkozzam felőle – Mindenesetre nyilvánvaló, hogy még egy angliai telet nem élnék túl, s ráadásul kínoosan hosszúra nyúlna a befejezés, így aztán – körülbelül mint katona a harcmezőre – indulok, hajózom Itáliába. Jelenleg az idegeim okozzák a legtöbb gondot, de máris csillapulnak, ha belegondolok, a legrosszabb esetben nem leszek kénytelen egy helyütt oly hosszan elidőzni, hogy megutáljam a négy falat. Ha bármi gyönyörűséget lelt szegény poémámban, annak ugyancsak örülök – bár szívesen tudnám meg nem írtnak, ha még most is annyira feszítene a becsvágy, mint annak előtte. Megérkezett *A Cenciek*, az is, amit Ön, az is, amit Hunt utaltatott hozzám. Én egyetlen vonatkozásáról tudok csak ítélni, költői erejéről és drámai hatásáról, melyre manapság sok ítész úgy tekint, mint Mammonra. A modern műnek célja kell legyen, mondják, s meglehet, ez a cél az Isten – *a művész* azonban igenis áldozzon Mammonnak – „önmagába temetkezve”, sőt talán némi önzéssel kell dolgozzék. Biztos vagyok benne, megbocsátja, ha őszintén megmondom, meg kéne kissé fékeznie lelke rajongó szárnyalását, s nagyobb gondot fordítania a mesterségre, hogy nyersanyagának „minden repedését” vasércel tömjé ki. Az ilyesfajta fegyelemnek még a pusztá gondolata is nyilván hideg zuhanyként hat Önre, aki, gondolom, még sose gubbasztott bevont szárnyakkal egyfolytában hat hónapra át. S nemde abszurd, hogy éppen az *Endümión* szerzője beszéljen ilyeneket? Akinek annak idején elméje olyan volt, mint az asztallapra vetett kártyapakli. Azóta azonban kézbe vagyok véve és sorba vagyok rakva az utolsó pikk dámáig. Képzetelem klostrom, melyben magam vagyok a szerzetes – ám magyarázza úgy metafizikám, ahogy tetszik. Naponta lesem a *Prométheusz*t. Ha bármimód befolyásolná a dolgok állását a vers hatását illető őszinte jókívánságom, még kéziratban heverne asztalán, vagy most igyekezne befejezni a második felvonást. Emlékszem, midőn a Hampstead

Heathben azt tanácsolta, ne adjam ki első torzszülöttem. Lám, visszaadom a tanácsot most, hogy nálam az osztás. A kötetben, mit küldök, a versek nagyrészt az elmúlt két évben születtek, és biztosíthatom, soha nem léptem volna velük a nyilvánosság elé, ha a nyereségkivánás rá nem vett volna: vagyis láthatja, most már sokkal inkább hajlanék rá, hogy megfogadjam tanácsát. Szeretném még egyszer kifejezni hálámat kedvességéért, s őszinte köszönettel küldöm tisztelem kedves feleségének.

Abban a reményben, hogy hamarosan találkozunk, maradok őszinte híve,

John Keats

Charles Brownnak, 1820. november 30.

Róma, 1820. november 30.

Kedves Charles barátom!

A levélírás a legnehezebb. A gyomrom annyira nem javul, hogy elfog a gyöngesség, hacsak feltörök egy pecsétet – de azért sokkal jobban vagyok, mint a karanténban. Meg aztán attól is félek, hogy mindaz, mi kedves nekem Angliában, elkezd sorolni érveit és ellenérveit, csak odafigyeljek. Állandóan az az érzés kísért, hogy az igazi életem már elmúlt, s amit életnek hiszek, posztumusz lét csupán. Isten tudja, hogy alakult volna – de én valahogy úgy érzem – ámbár ezt hagyjuk. [...] Nem tudok felelni a kérdésekre a leveledben, melyet utánunk küldtek Rómába Nápolyból, mert félek újra elolvasni. Olyan gyöngé vagyok (lelkileg), hogy a látványát is képtelen vagyok elviselni az írásnak, ha olyan baráttól jött, akit úgy szeretek, mint Téged. De azért még megülöm a lovacskákat – s a legcudarabb lelkiállapotomban is, még a karanténban is, több szójátékot pufogtattam el kínomban egy hét alatt, mint korábban egy éven át. Egy gondolat gyötör, majd belepusztulok – jól voltam, egészséges, eleven stb., és ott mentem mellette az úton – most meg – a kontraszt felismerése, a fény és az árnyék átélése, mindaz a benyomás (primitív érzékelésből fakadó adalék), mely a költeményt teszi, nem mondhatnám, hogy segít rendbe szedni az ember gyomrát. No lám, te bitang, hogy meggyötörlek – rajta, vedd elő a bölcselmed, segítsen ki, ha tud, ahogy én is az enyémet, de igazán – ugyan hogyan lennék képes még mindig élve elviselni mindent a nélkül? Clark doktor roppant figyelmes hozzám; azt állítja, a tudóm nem nagy gond, de a gyomrom, mint mondja, ugyancsak cudarul van. Nagy csalódásomra semmi jó hírt nem kaptam George-tól, állandóan az jár az eszemben, mindnyájan fiatalon halunk meg. *****-nak nem írtam még, amit nyilván nagy figyelmetlenségnek veszi; mivel oly nagyon szeretnék jó híreket írni egészségem felől, egyik hétről a másikra halasztottam. Ha meggyógyulok, rajta leszek, hogy jóvátegyem minden vétkeket, mit betegségemben vétettem; ha meg nem, hamar elfelejti majd a világ még a bűneimet is. Holnap vagy holnapután írok ***-nak. A jövő hét közepén meg *****-nak. Severn jól van, bár egyhangúan telnek napjai mellettem. Add át üdvözlétemet minden barátunknak, s mondd meg *****-nek, semmiképpen nem jöttem volna el Londonból anélkül, hogy tőle el ne búcsúzzam, de mérhetetlenül gyöngé voltam testben is, lélekben is. Amint ezt kézhez veszed, írd George-nak, s mondd el neki, hogy vagyok, már amennyire el tudod képzelni – s írd egy sort húgomnak is – mint kísértet bolyong képzeletben – úgy hasonlít Tomra. Alig tudok istenhozzádot mondani Neked – még levélben sem megy. Mindig is ügyetlen voltam a meghajlásnál. Isten áldjon!

John Keats